

Om utbildningsmaterialet Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck

Stöd till dig som chef inom hälso- och sjukvården

Socialstyrelsens stöd för chefer inom hälso- och sjukvården

Om utbildningsmaterialet Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck

Här presenteras utbildningsmaterialet kortfattat.

Planera och genomföra utbildning

Här beskrivs hur du kan planera för utbildningsinsats tillsammans med medarbetarna.

Kort introduktion om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck

Här beskrivs kortfattat vad utbildningsmaterialet tar upp.

Kort introduktion om strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017 – 2026

Varför är det viktigt att hälso- och sjukvården och tandvården arbetar mot våld?

- Därför att våld i nära relation får stora konsekvenser för den utsatta, för den utsattas barn, och för samhället.
- Därför att personer som har erfarenhet av våld ofta har kontakt med hälso- och sjukvården och tandvården.
- Hälso- och sjukvården och tandvården kan uppmärksamma våldsutsatta och har goda möjligheter att göra skillnad för dem.
- Därför att hälso- och sjukvården har skyldighet att säkra kvaliteten i arbetet med våldsutsatta och barn som bevittnar våld enligt föreskriften Våld i nära relationer 2014:4.

Önskade effekter med utbildningsmaterialet

- Att fler våldsutsatta personer upptäcks inom hälso- och sjukvården.
- Att fler utsatta får stöd och hjälp av hälso- och sjukvården.
- Våldsutsatthet beaktas i anamnes och diagnostik i större utsträckning.
- Att alla barn som lever i familjer med våld uppmärksammas.
- Att anmälan om oro för barn beaktas i större utsträckning i samband med att våld i nära relationer upptäcks.
- Att personer som utövar våld och deras anhöriga upptäcks och erbjuds hjälp och stöd i större utsträckning.

Om utbildningsmaterialet

Utbildningsmaterial i tre delar

Del I Introduktion

Ger dig en inblick i vad våld i nära relationer handlar om samt beskriver hälso- och sjukvårdens och tandvårdens ansvar och möjligheter att ställa frågor om våld. Här ges exempel på olika verksamheter som kan komma i kontakt med våldsutsatta samt hur hälso- och sjukvården kan agera i det specifika fallet.

Del II Verksamhetens arbete med våld i nära relationer

Beskriver vad du ska tänka på i det praktiska arbetet med att ställa frågor om våld samt åtgärder efter att sådana frågor ställts. Samverkan med andra delar av samhället beskrivs och vilken betydelse samverkan har för att ge stöd till våldsutsatta och deras barn, samt stöd till dem som själva utsatt närstående.

Utbildningsmaterial i tre delar

Del III Om olika gruppers utsatthet

- Barn som upplever och utsätts för våld
- Våld i ungas relationer
- Utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck
- Våldsutsatthet vid missbruk eller beroende
- Våld mot äldre
- Våldsutsatthet och funktionsnedsättning

Reflektions- och verksamhetsfrågor

Kapitlen innehåller frågor att reflektera kring och diskutera med kollegor. Det finns också frågor som kan stödja läsaren i att få kunskap om hur det fungerar i den egna verksamheten. Några exempel:

Fundera

- **Vilka är dina yrkeserfarenheter av att ha träffat någon som du misstänkt har varit utsatt för våld?**
- **Vad är det för skillnad mellan att bli utsatt för våld av närstående jämfört med att bli utsatt av någon man inte känner?**
- **Kan vem som helst bli utsatt för våld av en närstående?**

Hur arbetar ni i din verksamhet?

- **Har ni rutiner för hur våldsutsatthet ska uppmärksammas?**
- **Vilken erfarenhet har ni av att upptäcka det mindre synliga våldet – till exempel psykiskt våld?**

Vilket är utbildningsmaterialets syfte?

- Att ge kunskap om våld i nära relationer för den som inte är så insatt i området.
- Att använda kunskaperna för att fråga om våld och stötta våldsutsatta personer.
- Att ge stöd i att se över vilka rutiner verksamheten har när det gäller våldsutsatthet.
- Att ge möjlighet att reflektera över hur du och dina medarbetare resonerar inför våld i nära relationer och ta del av varandras erfarenheter.

Planera och genomföra utbildning

Hur kan du planera utbildning?

För att påbörja ett arbete med att utbilda dina medarbetare om våld i nära relationer kan du behöva planera vad som behöver göras före utbildning (förankra, planera, motivera), under utbildning (stötta, intressera sig för) och efter utbildning (aktivera i arbetet, följa upp).

Utbildningsmaterialet syftar till att ge förutsättningar för att uppmärksamma erfarenhet av våld både pågående och längre tillbaka i tiden hos dem som uppsöker hälso- och sjukvården.

Före utbildningsinsatsen

Före utbildningsinsatsen

- Samla gärna dina medarbetare, till exempel på APT och gå tillsammans igenom
  - Hur utbildningsinsatsen ska läggas upp
    - Har alla medarbetare behov av alla delar i utbildningsmaterialet?
  - Planera gemensamt ambitionsnivå och antal tillfällen
    - En hel utbildningsdag, en halv utbildningsdag, eller i form av en studiecirkel
  - Om någon ska och i så fall vem som ska leda utbildningstillfällena
    - Avsätta tid för förberedelser för den som ska leda arbetet
  - Använd gärna studiehandedningen som stöd i planeringen
- Ta reda på vilka kunskaper dina medarbetare säger sig behöva
- Gå gärna igenom utbildningsmaterialet och studiehandedningen själv.
- Beskriv för medarbetarna vart inom hälso- och sjukvården, socialtjänsten eller andra stödverksamheter de kan hänvisa personer som utsätts eller riskerar att utsättas för våld.

Förslag för planering

Ett förslag är att börja med att tillsammans gå igenom denna powerpointpresentations avsnitt *"Kort introduktion om strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017 – 2026"* och *"Kort introduktion om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck"*.

Sedan kan ni gå vidare i planeringen genom att välja ett eller flera avsnitt av utbildningsmaterialet för självstudier med åtföljande gruppträffar. Ni kan också välja ut en eller flera reflektionsövningar att fundera på i förväg och sedan diskutera tillsammans.

Under utbildning

Under utbildningsinsatsen

- Fråga dina medarbetare hur det går och om de undrar över något medan de går igenom utbildningen.
- Fråga efter reflektioner kring hur de kan börja tillämpa sina kunskaper.
- Finns det områden som upplevs som särskilt svåra?
- Har medarbetarna kunskap om vart de ska vända sig inom organisationen vid misstänkt våldsutsatthet eller tidigare våldsutsatthet
  - mot vuxna?
  - mot barn?

Att få ta del av utbildning inom arbetets ram uppskattas av många. Det förekommer dock upplevelser av att utbildning och lärande inte alltid tas till vara i det löpande arbetet. För att uppmuntra deltagarna att tillämpa sina kunskaper kan det vara viktigt att efterfråga synpunkter, reflektioner och förslag på hur arbetet kan drivas vidare både under och efter utbildning.

Förslag för reflektion

Reflektera tillsammans kring frågan:

Har du i din yrkesroll träffat personer som utsatts för våld i nära relation?

Eller har du i din yrkesroll träffat personer som du *misstänker* utsatts för våld i nära relation?

Hur har du hanterat det?

Hur kan du och dina kollegor arbeta vidare med frågan?

Efter utbildningsinsatsen

Efter utbildningsinsatsen

- Planera tillsammans med dina medarbetare hur ni ska använda er av kunskaperna.
  - Kommer ni att arbeta med att ställa frågor om våld?
  - Vilka utbildningsinsatser behöver göras i så fall?
- Behövs fördjupat lärande?
  - Inom vilka områden?

Förslag för verksamheten

Diskutera tillsammans:

Är det något vår verksamhet behöver utveckla för att stötta personer som är utsatta för våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck?

Vilka behov hos våldsutsatta personer kan vi åtgärda inom vår egen verksamhet?
Med vilka kan vi behöva samverka?

Mer hos Socialstyrelsen

- Socialstyrelsens föreskrifter allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer
- Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer. Socialstyrelsen 2015. Artikelnummer: 2015-4-4
- Att vilja se, vilja veta och att våga fråga. Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet. Artikelnummer: 2014-10-30.

Mer hos andra aktörer

- **Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK)**
  - Hos NCK hittar du webbutbildningar, filmer, lärande exempel och rapporter som du kan fördjupa dig i. Där finns material både för socialtjänst och för hälso- och sjukvård.
- **Allmänna Barnhuset**
  - Under temat Våld och övergrepp mot barn finns tips på material för fördjupning inom detta område.
- **Barnafrid**
  - Barnafrid har en digital utbildning – Basprogram om våld mot barn för dig som vill fördjupa dina kunskaper inom detta område.
- **Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck**
  - På deras webbplats hedersfortryck.se hittar du bland annat information, filmer, rapporter, webbutbildningar och vägledningar för hur du som yrkesverksam kan arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Studiehandledning till utbildningsmaterialet

I studiehandledningen till utbildningsmaterialet hittar du fler förslag på hur utbildningsmaterialet kan användas.

Kort om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck

Mäns våld mot kvinnor är en folkhälsofråga

År 2002 klassade FN:s världshälsoorganisation (WHO) mäns våld mot kvinnor som en folkhälsofråga. WHO lyfte i synnerhet fram våld mot kvinnor som en prioriterad fråga i folkhälsoarbetet, då våld mot kvinnor är vanligt förekommande och ger upphov till allvarliga fysiska och psykiska konsekvenser.

Våld i nära relationer

I begreppet mäns våld mot kvinnor ingår våld som utövas på olika arenor och av olika utövare, exempelvis partnervåld, sexuella övergrepp, hedersrelaterat våld och köp av sexuella tjänster. Många av dessa män och kvinnor är också pappor och mammor, och våldet påverkar de barn som tvingas uppleva det, och ibland direkt utsätts för det. Det förekommer även våld i samkönade relationer och att kvinnor utövar våld mot män de har eller haft en relation till.

Våldets uttryck

Våld kan ta sig många olika uttryck och bestå av en kombination av olika handlingar.

- **Psykiskt** våld kan handla om hot, tvång, trakasserier, glåpord och förlöjliganden. Den våldsutsatta kan också utsättas för kontroll och social isolering. Psykiskt våld är vanligt och följs inte sällan av fysiskt våld.
- **Fysiskt** våld kan bestå av att våldsutövaren knuffar, skakar, biter, river, håller fast, men också av örfilar, knytnävsslag, slag med tillhyggen, knivstick, sparkar och stryptag.
- **Sexuellt** våld kan innebära olika former av sexuellt påtvingade handlingar som att tvinga den utsatta att se på pornografi, samlag utan samtycke, sexuella trakasserier och användning av ett sexuellt kränkande språk.
- **Försummelse** kan exempelvis vara att den utsatta inte får den hjälp med mat, medicin eller hygien som hon eller han behöver. Den utsatta kan förvägras hjälp till exempel med att komma ur sängen, få för lite, för mycket eller felaktig medicin.

Våldets uttryck forts

- **Materiellt** våld kan innebära förstörelse eller stöld av den utsattas personliga tillhörigheter, bohag, värdesaker med mera.
- **Ekonomiskt våld** kan uttryckas genom ekonomiska hot, begränsningar av gemensamma ekonomiska tillgångar eller genom att tvinga någon att utföra ekonomiska olagligheter. Exempel är kontroll, så att partnern inte själv får tillgång till eller får bestämma över ekonomin, att gemensamma tillgångar undanhålls eller förhindra någon att arbeta eller delta i insatser som kan leda till egen försörjning.
- **Våld mot den utsattas husdjur.** Det finns ett samband mellan våld mot djur och våld inom familjen. Studier visar att våldsutövare som utsätter djur för våld ofta använder grövre och farligare våld jämfört med våldsutövare som inte brukar våld mot djur.

Våldets uttryck forts

- **Våld riktat mot en persons funktionsnedsättning.** Med det menas handlingar som riktas mot själva funktionsnedsättningen hos den som är utsatt för våld och som försvårar en redan utsatt situation.
- **Digitalt våld.** Våldsutövaren övervakar sociala medier, sprider privata/sexuella bilder, ladda ner applikation på mobilen som gör att hen har koll på vart den utsatta befinner sig, skicka hotfulla meddelanden.
- **Latent våld** innebär att den utsatta lever med en ständig rädsla eller oro för våld. Våldet kan vara ilska eller aggressivitet som visar sig i förövarens kroppshållning och kroppsuttryck, som upplevs som hot.

Anmälda misshandelsbrott och dödligt våld i nära relationer 2019

- Av samtliga anmälda misshandelsbrott mot kvinnor, utgjorde 31 % (8 550 fall) av en närstående i parrelation. Motsvarande tal för män var 6 % (1 690 fall).
- Av samtliga fall av dödligt våld mot kvinnor skedde 64 % (16 fall) i en nära relation. Motsvarande tal för män var 2 % (2 fall).

Källa: Brottsförebyggande rådet. *Slutlig brottsstatistik 2019 – anmälda brott samt konstaterade fall av dödligt våld.*

Dödligt våld

Under 1990 och 2000-talet dödades i genomsnitt 17 kvinnor per år i en nära relation i Sverige. De senaste åren har dödstalen varierat från att några år gått ner men senare ökat igen. År 2020 dödades 13 kvinnor och 4 män till följd av våld i en nära relation.

Kriminalstatistik 2020. Konstaterade fall av dödligt våld. En granskning av anmält dödligt våld 2020 (Brå)

Konstaterade fall av dödligt våld. En granskning av anmält dödligt våld 2019. Brottsförebyggande rådet 2020.

Risk för våldsutsatthet - sårbarhetsfaktorer

Risken för att utsättas för våld kan öka beroende på den enskildes livsvillkor. Exempel på sådana faktorer är:

- Brist på kunskap om vilka rättigheter man har och vart man kan vända sig för att få hjälp
- Socialt och ekonomiskt beroende av närstående eller samhälle
- Starkt beroende av våldsutövaren
- Isolering och ensamhet
- Sjukdom och funktionsnedsättning

Barn och unga

Barn som lever i familjer där det förekommer våld far ofta illa och utsätts för en risk att skadas allvarligt, både i sin utveckling och fysiskt. Barnet kan själv utsättas för våld men också uppleva våld mellan de vuxna.

Att uppleva våld i hemmet medför negativa psykologiska konsekvenser för barnet som kan utveckla aggressivitet, depression, ångest och oro. När ett barns ena förälder eller någon annan som bor i familjen förgriper sig på den andra föräldern blir barnet skyddslöst och känslomässigt övergivet.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld kännetecknas av vissa komponenter. Centralt är kontrollen av kvinnors och flickors sexualitet. Valet av partner är inte individens utan familjens eller ett större kollektivs angelägenhet. Hedersrelaterat våld har en kollektiv karaktär med ett normsystem som upprätthålls av många personer i omgivningen. Det hedersrelaterade våldet kan utövas och sanktioneras av flera personer i den utsattas familj eller släkt. Det riktar sig främst mot flickor och kvinnor, men även pojkar och män utsätts. Hbtqi-personer och personer med intellektuell funktionsnedsättning kan drabbas särskilt hårt. Skillnaden mellan våld i nära relationer och hedersrelaterat våld ligger delvis i intentionen, det vill säga att det är familjens sociala anseende som är det centrala.

Förebygga, upptäcka och fråga

En form av förebyggande arbete är att sträva efter att uppmärksamma tecken på våldsutsatthet för kunna gå in med insatser för att förhindra upprepat våld. Det kan också handla om att vara uppmärksam på situationer där det kan förekomma våld i nära relationer när hälso- och sjukvården möter kvinnor i behov av annat stöd.

Socialtjänsten kan bidra till att både förebygga våldsutsatthet (och att förhindra fortsatt våld) genom att informera om deras stöd och hjälp i ett tidigt skede där det finns risk för våld, till exempel där annan social utsatthet uppmärksammas kan våldsutsatthet förebyggas.

Gott bemötande

Våldsutsatta kvinnor lyfter fram hur viktigt det är att bli behandlad med respekt och gott bemötande när hälso- och sjukvården ställer frågor om våld. Engagemang och kunskap om våld har också stor betydelse för att en kvinna ska berätta om våld och kunna få information och stöd.

Det kan vara smärtsamt att få frågor om våldsutsatthet. Det är bra att fråga så konkret som möjligt. En våldsutsatt kan behöva få information om olika handlingsalternativ: kontakt med kurator, insatser från socialtjänsten eller hur man gör en polisanmälan.

Socialstyrelsens arbete mot våld och förtryck

- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer omfattar socialtjänst, hälso- och sjukvård samt tandvård
- Handbok om våld i nära relationer
- Kunskapsstöd
- Utredningar av vissa skador och dödsfall

Regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017-2026

Den nationella strategins övergripande mål

Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.
Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Strategins målsättningar

1. Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld
2. Förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn
3. Effektivare brottsbekämpning
4. Förbättrad kunskaps och metodutveckling

Arbetet mot våld och förtryck omfattar

- Våld i nära relationer mot vuxna och barn
- Våld och sårbarhetsfaktorer
- Hedersrelaterat våld och förtryck, inkl. könsstympling av kvinnor och flickor
- Sex mot ersättning
- Handel med människor för sexuella ändamål och exploatering

**Mer information finns på:
www.socialstyrelsen.se**